

Suudi Arabistan Dış Politikasında Muhammed Bin Selman'ın “Bumerang” Etkisi

Mustafa Öztop*

Öz

Bu çalışmada, Suudi Arabistan Dış Politikası (SADP) ele alınmış ve rejimin güvenliği için dış politikanın araçsallaştırılabileceği gösterilmeye çalışılmıştır. Suudi Arabistan'da taht, kurucu lider Kral Abdülaziz bin Suud'un oğulları arasından çoğunlukla yaşça büyük olana verilmiştir. Son dönemde kurucu liderin oğullarının ölüm sebebiyle sayılarının azalması veya çok yaşlı olmaları nedeniyle, torunlarının da tahta varis olmaları durumu ortaya çıkmıştır. Torunlardan biri olan Muhammed bin Selman, babasının tahta geçişiyle devlet kademelerinde hızla yükselmiş ve velihaat prens olmuştur. Kral Selman bin Abdülaziz döneminde yaşanan iç politika gelişmelerinde, küresel ve bölgesel aktörlerin etkileri gözlenmiştir. Muhammed bin Selman'ın bu aktörlerle çeşitli işbirlikleri yaparak iç politikada etkinliğini arttırdığı ve rakiplerini saf dışı bıraktığı düşünülmektedir. Bu anlamda çalışmada, Uluslararası İlişkiler teorilerinden inşacı yaklaşımın dış politika ve iç politika arasındaki geçişkenliği vurgulayan “bumerang etkisi” kavramı ile SADP incelenirken, dış politikada yaşanan süreçlerin iç politikada yansımaları değerlendirilmiştir. Suudi Arabistan'da, taht mücadelesi ve gerçekleştirilmek istenen toplumsal değişim açısından yeni bir döneme girilmiştir. Kimliklerin yeni oluştuğu ya da değişim geçirdiği böyle dönemlerde dış politikanın daha önemli hale geldiği ve inşacılığın açıklama kapasitesinin arttığı varsayımı, Muhammed bin Selman'ın dış politikaya dönük hamlelerinde pek çok örnek olayla desteklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Suudi Arabistan, Dış Politika, Muhammed bin Selman, İnşacılık, Bumerang Etkisi

* Doktora Öğrencisi, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT), TR, orcid.org/0000-0001-5894-1290, mustafa.oztop@trt.net.tr

The Boomerang Effect of Mohammad Bin Salman in Saudi Arabian Foreign Policy

Mustafa Öztop*

Abstract

In this study, Saudi Arabian Foreign Policy (SAFP) is discussed while trying to show that foreign policy can be utilized as a tool for regime security. The throne in Saudi Arabia has generally given to the elder one among sons of the founder leader King Abdulaziz bin Saud. Recently, grandsons of the founder leader have started to become heirs to the throne due to decreasing in number of sons and their old age. One of the grandsons, Mohammad bin Salman rose to power rapidly and became crown prince after his father became king. Influences of global and regional actors in internal affairs during the term of King Salman bin Abdulaziz were observed. It is considered that Mohammad bin Salman enhanced his efficiency in domestic policy and put his opponents out of action by having some variety of relations with those actors. In this sense, in the study, together with investigating SAFP with boomerang effect concept of constructive approach among the theories of international relations, which emphasizes the transitivity between internal affairs and foreign policy, reflections of the processes in foreign policy onto domestic policy were evaluated. A new era has started in Saudi Arabia in terms of throne struggles and social upheaval that tried to be realized. The hypothesis claiming that foreign policy becomes more important and explanation capacity of constructivism increases in such cases that identities regenerate or undergo change, is supported with many case studies about the moves of Mohammad bin Salman directed to foreign policy.

Keywords: Saudi Arabia, Foreign Policy, Mohammad bin Salman, Constructivism, Boomerang Effect

* PhD Student, TRT, TR, orcid.org/0000-0001-5894-1290, mustafa.oztop@trt.net.tr

1. Giriş

Stratejik açıdan önemli bir jeopolitik konumda bulunması, petrol ve doğal gaz rezervlerine sahip olması¹ ve İslam inancına göre kutsal sayılan Mekke ve Medine şehirlerinin, sınırları içerisinde yer alması Suudi Arabistan'ı (SA) bölgesel ve küresel anlamda önemli bir ülke olarak öne çıkarmaktadır.² Ayrıca bulunduğu coğrafyanın genişliği yanında bölge ülkelerine kıyasla sahip olduğu nüfusun fazla olması³ ile umre ve hac yapmak amacıyla her sene milyonlarca müslümanın gerçekleştirmiş olduğu ziyaretler, SA'yı bölge ülkeleri içerisinde daha önemli hale getirmektedir. Arap Devletler Ligi (AL), İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT), Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi (KİK) ve G20 gibi kuruluşlarda aldığı roller SA'nın bölgedeki öneminin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. SA'yı da içine alan Ortadoğu'nun, doğal kaynakları ve zenginlikleri bölgesel ve küresel aktörlerin iştahlarını kabartmakta ve bölgeye müdahil olma eğilimlerini artırarak bölgede çok aktörlü denklemlerin kurulması sonucunu beraberinde getirmektedir. Bu anlamda Suudi Arabistan Dış Politikası (SADP) bölge için ehemmiyet arz etmektedir.

Bu çalışmada, SADP'nin temel ilkeleri ve tarihsel gelişimi incelenerek bugün yaşanan sürecin altyapısını anlamaya yönelik gelişmelerden bahsedilmektedir. SADP'nin bölge için öneminin yanında iç siyasete etkisi de oldukça fazladır. Kral Selman bin Abdülaziz döneminde dış politikanın nasıl bir yönelim gösterdiği meydana gelen gelişmelerle desteklenerek açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmada, Kral Selman bin Abdülaziz döneminde Savunma Bakanlığı ve Kraliyet Divanı Başkanlığı görevlerine getirilen Muhammed bin Selman'ın dış politikada benimsediği anlayışın, inşacı yaklaşımın "bumerang etkisi" kavramıyla gösterdiği benzerlik göz önün-

¹ 2015 yılı verilerine göre, SA dünyadaki petrol rezervlerinin %15,7'sine sahip olarak Venezuela'dan sonra en çok rezervi olan ikinci ülke olurken, dünya doğal gaz rezervlerinin %4,5'ine sahip olarak dünyada en çok doğal gaz rezervi olan altıncı ülke konumundadır. Ayrıntılar için bakınız: <http://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2F1%2FDocuments%2FEnerji%20ve%20Tabii%20Kaynaklar%20G%C3%B6r%C3%BCn%C3%BCmler%20ve%20Sorumluluk%20Raporu%202015.pdf>

² Muharrem Hilmi Özev, "Siyasi Ekonomik Çıkarlar ve Kimlik Politikaları Çerçevesinde 1929-2015 Arası Türkiye-Suudi Arabistan İlişkileri," *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi* 2, Sayı 2, (2016): 13.

³ SA Krallığı, 2010 yılı verilerine göre 27-28 milyon kişi ile Körfez bölgesinde nüfus bakımından en kalabalık ülke konumundadır. Ayrıntılar için bakınız: <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-339-2014091548guvenlik-16.pdf>

de bulundurulacak iç ve dış politika arasındaki geçişkenliğin açıklanması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda bumerang etkisinin iç ve dış politikadaki yansımaları hem ülke içerisinde hem de dış dünyada yaşanan gelişmelerle ilişkilendirilmiştir. Çalışmada, SADP'nin tarihsel süreçleri literatür taraması ve doküman incelemesi yapılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Bu konularda hazırlanmış kitap, tez ve makale çalışmalarının yanında internet kaynaklarından da yararlanılmıştır.

2. SADP

SA Krallığı, El Suud ailesinin oluşturduğu monarşi tarafından yönetilmektedir.⁴ Monarşinin sürdürülmesi ve SA Krallığı'nın güvenliği için dış politika araçsallaştırılabilmektedir.⁵ Dış politika belirleyicisi de iktidardaki Suud Hanedanlığı olduğu için bürokratik anlayışa bağlı bir dış politika karar alma süreci bulunmamaktadır.⁶ Suudi Arabistan'ın resmi internet sitesinde dış politika öncelikleri olarak; Körfez bölgesi, Arap dünyası, İslam dünyası ve diğer dünya ülkeleri belirtilmiştir.⁷ Kaynaklarda genel olarak bu öncelikler üzerine dış politika ilkeleri ifade edilmiş olsa da, bunlardan bazılarının söylem düzeyinde kaldığını ifade etmek mümkündür. Literatürde genel itibarıyla SA'nın dört dış politika ilkesi bulunduğu belirtilmektedir. Bunlar; rejimin hayatta kalmasını sağlamak, ülkenin ekonomik refahını muhafaza etmek, İslami hayatı bölge ve dünya genelinde korumak ile Arap ve İslam ülkelerine yardımda bulunmak şeklinde ifade edilmektedir.⁸ Bazı kaynaklarda ise, en temel dış politika ilkesinin rejimin güvenli-

⁴ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Suudi Arabistan'ın Siyasi Görünümü", Erişim Tarihi: 18.12.2017, <http://www.mfa.gov.tr/suudi-arabistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa>

⁵ Ertan Efeğil, "Suudi Arabistan'ın Dış Politikasını Şekillendiren Faktörler," *Ortadoğu Analiz* 5, Sayı 53, (2013): 106.

⁶ Efeğil, "Suudi Arabistan'ın," 110.

⁷ "Tahaddiyatues-Siyasetu el-Hariciyyees-Suudiyetu ve Muattiyatuha," *Eş-Şark ulEvsat*, Erişim Tarihi: 29.11.2017. http://archive.aawsat.com/leader.asp?article=619289&issueno=11839#.Wk3sFbdl_IV.

⁸ Ali Oğuz Diriöz, "Suudi Arabistan Dış Politikası ve Bölge Ülkeleri ile İlişkileri", *Ortadoğu Analiz* 4, Sayı 39, (2012): 94-100; Efeğil, "Suudi Arabistan'ın," 106; Riad Domazeti, "1990-2010 Yılları Arasında Suudi Arabistan'ın Balkan Politikaları" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, 2016), 4.

ği olduğu vurgusu yapılmaktadır.⁹ Kaynaklarda geçen dış politika ilkeleri arasında dini unsurların en önemli ilkelere biri olduğu¹⁰ veya başka bir ifadeyle İslami hayatı bölge ve dünya genelinde koruma anlayışı,¹¹ dış politika ilkesi olmaktan daha çok Kral Faysal bin Abdülaziz döneminin ön plana çıkmış bir eğilimi olarak da değerlendirilebilir. Yine bazı kaynaklarda ifade edilen diğer devletlerin içişlerine karışmama ve kati surette diğer devletlerin içişlerine karışılmasını önleme¹² gibi bir dış politika ilkesi olduğunu söylemek oldukça zordur. Çünkü Arap Baharı sürecinde Bahreyn'e doğrudan müdahil olma ve son olarak Lübnan Başbakanı Saad Hariri'nin SA ziyaretindeyken istifa ettiğini açıklaması böyle bir ilkenin olmadığını göstermektedir.

SA'nın dini unsurlar üzerinden dış politikada ilkesel bir bakışı olmadığına bir diğer örnek de Arap-İsrail sorunudur. Filistin Meselesi, cumhuriyetçi bir halk hareketi olarak değerlendirilip başarılı olması durumunda, Arap dünyasında bir örnek teşkil edecek ve SA'da monarşi karşıtı demokratik hareketlerin monarşi aleyhine güçlenmesine neden olacaktır.¹³ Bu durum SA'nın rejimin güvenliği ilkesine ters düştüğü için, genelde Arap dünyasında ve özelden SA'daki İsrail düşmanlığı, dış politikada dini ilkeler temelinde desteklen(e)memektedir. Benzer şekilde daha çok Müslüman Araplara önem veren dış politika anlayışı iddiası¹⁴ da birçok örnekle bağdaşmamaktadır. Mısır'da Nasırcılık ve Arap Birliği çabalarının SA rejimine tehdit olarak değerlendirilmesi¹⁵ ve son dönemde Müslüman Kardeşler Hareketi'ne karşı darbe yönetimini destekleyen eylemler bu örneklerden bazılarıdır.

SADP'te temel ilkeler yanında bazı dış politika eğilimlerinden de bahsetmek mümkündür. Örneğin krallığın dış politika eğilimlerinde Vehhabi

⁹ Domazeti, "1990-2010 Yılları Arasında," 4.

¹⁰ Diriöz, "Suudi Arabistan Dış Politikası," 97.

¹¹ Efeğil, "Suudi Arabistan'ın," 106; Domazeti, "1990-2010 Yılları Arasında," 4.

¹² "Saudi Foreign Policy: The Policy of Principles", *Republic of Bulgaria M Ministry of Foreign Affairs Diplomatic Institute*, Erişim Tarihi: 10.12.2017. <http://bdi.mfa.government.bg/download/algamdi.pdf>.

¹³ Özev, "Siyasi Ekonomik Çıkarlar," 14.

¹⁴ "Saudi Foreign Policy: The Policy of Principles", *Republic of Bulgaria M Ministry of Foreign Affairs Diplomatic Institute*, Erişim Tarihi: 10.12.2017. <http://bdi.mfa.government.bg/download/algamdi.pdf>.

¹⁵ Efeğil, "Suudi Arabistan'ın," 107; Domazeti "1990-2010 Yılları Arasında," 5.

mezhebi yaklaşımının izleri görülmektedir.¹⁶ Çünkü SA'nın kuruluşunda ve bugünkü sınırlara ulaşmasında etkin olan Suud İhvan Hareketi, katı Vehhabi bir düşünceye sahip dini bir aktör olarak bulunmaktadır.¹⁷ Ayrıca Vehhabilik mezhebini yaymak için de özel gayretler sarf edilmiştir. Ancak bu çalışmanın da konusu olan Kral Selman bin Abdülaziz döneminde, Trump'ın Riyad ziyareti ile Vehhabilik mezhebine yönelik aksi yönde uygulamaların da olabildiği görülmektedir. SA, Körfez'deki istikrarı kendi istikrarını doğrudan etkileyebilecek bir faktör olarak görmektedir.¹⁸ Hem enerji geçiş hatlarının güvenliği hem de İran tehdidi, Körfez güvenliğini SADP'te önemli hale getirmektedir. Özellikle İran'ın Şii yayılcılığı ve SA'daki Şii nüfus, temel ilke rejimin güvenliğini tehdit bağlamında değerlendirildiği için, mezhebi yaklaşım dış politikada öne çıkmaktadır. Bu durumun aksine 1968'de Irak'ta Baas rejiminin ikinci kez iktidara gelmesi, SA ile İran'ı birlikte hareket etmeye sevk etmiştir.¹⁹ Buradaki birliktelik mezhepsel ayırım gözetmeden bölgesel tehditler ve küresel dengeler bağlamında, rejimi tehdit eden unsurları engellemeye yönelik pragmatik bir anlayışın benimsenmiş olmasıyla açıklanabilir.

SA, gelirlerini önemli ölçüde doğal kaynaklar üzerinden sağlayan “rantliye devlet” (renter state) olarak, ABD'nin yardımlarıyla güvenliğini sağlayabilmiştir.²⁰ SA'nın rantliye devlet olması ve ABD'nin bölge üzerindeki emelleri SA-ABD ilişkilerini stratejik bir boyuta taşımıştır.²¹ Böylece SA, vatandaşlarının devlete sadakatlerini sağlamak ve güvenlik ihtiyacını karşılamak için ABD ile çok sıkı ilişkiler geliştirmiştir.²² ABD, petrolün yeni

¹⁶ Efeğil, “Suudi Arabistan'ın,” 111; Domazeti, “1990-2010 Yılları Arasında,” 12; Mevlüt Akçapa, “Suudi Arabistan'ın Savunma Harcamaları ve Silahlanma Faaliyetleri” (V. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi – Bildiriler Kitabı II, 12-15 Mayıs, Isparta, 2016), 137-150; Deha Yelseli, “Suudi Arabistan'ın Yemen Müdahalesi ve Avrupa Birliği'nin Müdahaleye Bakışı” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2017), 23.

¹⁷ Mehmet Ali Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a: Suudi Arabistan ve Vehhabilik*. (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004), 41-110.

¹⁸ Muhittin Ataman, “Suudi Arabistan Dış Politikasında Yeniden Yapılanma Çabası: Kral Abdullah Dönemi,” *Ortadoğu Analiz* 1, Sayı 7-8, (2009): 66.

¹⁹ Mehmet Şahin ve Hatice Doğan, “G-20'nin Arap Üyesi: Suudi Arabistan”, *Akademik Ortadoğu* 11, Sayı 1, (2016): 43.

²⁰ Özev, “Siyasi Ekonomik Çıkarlar,” 13.

²¹ Ataman, “Suudi Arabistan Dış Politikasında,” 64-73.

²² Özev, “Siyasi Ekonomik Çıkarlar,” 13.

bulunduğu dönemde petrol alması ve bölgede etki alanını muhafaza etmesi karşılığında, SA'nın siyasi istikrarına ve rejimin güvenliğine hayati önem vermiştir.²³ Bu karşılıklı anlayış içerisinde iki devlet arasında bazı anlaşmazlıklar görülsede karşılıklı çıkarların korunması için çoğunlukla belli bir denge gözetilerek ilişkiler sürdürülmüştür. Yani SADP'te ABD ile ilişkiler oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca SADP'te Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile yakın ilişkiler sosyalizm karşıtlığı gibi sonuçları da beraberinde getirmiştir.²⁴ Özellikle Soğuk Savaş yıllarında ABD ile gelişen ilişkiler, sosyalist ülkeler ile ilişkilerin gelişmesini engelleyen bir unsur olarak görülebilir.

Yukarıda da ana hatlarıyla değerlendirildiği üzere literatürde farklı sınıflandırmalar yapılsa da dış politika uygulamalarından hareketle SADP'te iki temel ilkedden bahsetmek mümkündür. Birincisi rejimin güvenliği, ikincisi ise ülkenin ekonomik refahının muhafaza edilmesidir. SADP'te bu iki temel ilke genel olarak korunmuştur. Bu temel ilkelere bağlı olarak SADP; İslami hayatı bölge ve dünya genelinde koruma, ABD ile stratejik ilişkiler kurma, Körfez'in istikrarını sağlama, İran yayılmacılığına karşı olma, mezhepsel yaklaşım sergileme, Arap ve İslam ülkelerine mali yardımlarda bulunma, enerji geçiş hatlarının güvenliği ve mevcut küresel düzene ayak uydurma gibi eğilimler göstermektedir. Bazı kaynaklarda dini unsurlar önemli dış politika ilkesi olarak belirtilse de²⁵ dış politikada din unsuruna genelde bu iki temel ilkeyi gerçekleştirmeye yönelik bir eğilim çerçevesinde bakılabilir. Kral Faysal bin Abdülaziz dönemi, bu durumun istisnası olarak değerlendirilirse bu dönem haricinde SADP'te dini unsurlar, mevcut küresel ve bölgesel düzenin beklentilerine karşılık verecek biçimde şekillenmiştir. Hatta Kral Faysal'ın İslami anlayışı öne çıkaran dış politika yürütmesinin bölgesel ve küresel çevrenin bu duruma elverişli olmasından kaynaklandığını düşünenler de vardır.²⁶ Bu anlamda, SADP'nin ilkelerini ve eğilimlerini daha iyi konumlandırmak için dış politikada yaşanan gelişmeleri tarihsel süreç içerisinde değerlendirmek gerekmektedir.

²³ Efegil, "Suudi Arabistan'ın," 109; Domazeti, "1990-2010 Yılları Arasında" 4.

²⁴ Riad Domazeti, "Suudi Arabistan-ABD İlişkileri", İNSAMER, 2017, 2.

²⁵ Mustafa Bostancı, "Suudi Arabistan Devleti'nin Kuruluşu ve Türkiye-Suudi Arabistan İlişkileri (1928-1990)" (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2013), 15; Diriöz, "Suudi Arabistan Dış Politikası," 95.

²⁶ Mehmet Şahin ve Hatice Doğan, "G-20'nin Arap Üyesi: Suudi Arabistan," 44.

3. Ana Hatlarıyla SADP Tarihi

Kurucu Kral Abdülaziz bin Suud döneminde, petrolün bulunmasıyla ABD ile ilişkilerin ivmelenecek geliştiği ve petrol arama-çıkarma faaliyetlerinde ABD'nin önemli bir aktör olduğu görülmektedir.²⁷ Bu bağlamda 1933'te ABD'ye petrol arama imtiyazı verilmiş ve 1944'te Arap-Amerikan ortaklığı ile ARAMCO (Arabian-American Oil Company) şirketi kurulmuştur.²⁸ Ayrıca petrolün satışı ve küresel piyasalara sürülmesinde etkisini gösteren ABD'nin en önemli yatırım ortaklıklarından ARAMCO, günümüzde de SA-ABD ilişkilerinde önemini korumaktadır.²⁹ Bu dönemde Kral Abdülaziz bin Suud, İsrail'i Filistin'de işgalci olarak değerlendirmiş ve Arap-İsrail savaşında bölgeye askeri teçhizat ve mali destek göndermiştir.³⁰ Bu örnekte olduğu gibi, ABD ile ilişkiler zaman zaman farklı seyirler gösterse de genel olarak önemini korumuştur.

Kral Suud bin Abdülaziz döneminde de, ABD politikaları ekseninde Batıcı bir politika izlendiği görülmektedir.³¹ Örneğin dönemin önemli olaylarından Eisenhower Doktrini'ne önce mesafeli duran Kral Suud bin Abdülaziz, ABD'ye özel davet ile gerçekleşen ziyaretinde ABD'nin, SA'daki Dahran Hava Üssü'nün kullanımını 5 yıllık süre için yenilemiş, buna karşılık ABD'nin SA'ya silah yardımıyla bulunması ve 250 milyon dolarlık silah satışına izin vermesiyle doktrine daha ılımlı yaklaşıma başlamıştır.³²

Kral Faysal bin Abdülaziz döneminde ise dış politikada, Faysal'ın dini eğilimlerinin öne çıktığı görülmektedir. Bunun ilk örneklerinden biri olarak 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda Kral Faysal, Nasır'ın İsrail'e karşı yardım çağrısına açık destek vermiştir. Kral Faysal'a göre, Arap aleminin ve İslam ümmetinin ayrılıklarının sebebi İsrail'dir.³³ Bu nedenle, İslam ümmeti anlayışıyla Filistin davası için mücadele etmiş ve İslam ülkelerine bu savaş sonrası bir İslam zirvesi çağrısı yapmıştır. Bu çağrı ilk başlarda karşılık

²⁷ Büyükkara, *İhvan'dan Cüheyman'a*, 156-179.

²⁸ James Wynbrandt, "The Brief History of Saudi Arabia", *Library of Congress Cataloging-in-Publication Data*, USA, 2004, 243.

²⁹ Diriöz, "Suudi Arabistan Dış Politikası," 98.

³⁰ Bostancı, "Suudi Arabistan Devleti'nin Kuruluşu," 280.

³¹ Büyükkara, *İhvan'dan Cüheyman'a*, 156-179.

³² Yılmaz Türel, *Uluslararası Politikada Ortadoğu Birinci Dünya Savaşı'ndan 2000'e*. (İstanbul: Akçağ Yayınları, 2004), 109.

³³ Bostancı, "Suudi Arabistan Devleti'nin Kuruluşu," 281.

bulmakta güçlük çekse de Mescid-i Aksa'ya yapılan saldırının da etkisiyle birinci İslam Zirvesi, 22-25 Eylül 1969'da Rabat'ta gerçekleşmiş ve toplantıda İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) kurulmuştur.³⁴ Buna ilaveten 1973 Arap-İsrail Savaşı sonrasında Kral Faysal'ın öncülük etmesiyle Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü (OAPEC), ABD'nin İsrail'e vermiş olduğu desteğe karşılık, İsrail'e yardım eden ülkelere karşı petrol ambargosu uygulama kararı almıştır.³⁵ Bu karar, SADP tarihinde Batı ve ABD politikalarının aksine fiili durum oluşturan ender örneklerden biri olmuştur.

Kral Halid bin Abdülaziz döneminde, SA'nın yine ABD politikaları ekseninde hareket ettiği söylenebilir. 1979 İran devrimiyle monarşi karşıtı Şii İslam anlayışının İran'da iktidar olması, rejim değişikliği yönünde ABD'nin ve mezhebi anlayış nedeniyle de SA'nın İran'ı tehdit olarak görmesine neden olmuştur. ABD'nin İran'ın radikal İslam anlayışına alternatif gördüğü ılımlı İslam anlayışını SA'nın benimsemesi³⁶ ve belirginleşen İran tehdidi algısı SA'da ABD politikalarının etkisinin artmasına neden olmuştur.³⁷ Kral Fahd bin Abdülaziz döneminde, Saddam'ın Kuveyt'i işgal etmesi ve bir sonraki hedefinin Suudi Arabistan olabileceği endişesi, geleneksel müttefik ABD'nin Krallığı korumaya davet edilmesine neden olmuştur.³⁸

Buradan hareketle bölgesel gelişmeler Suudi yönetiminin iktidarını tehdit eder nitelikte geliştiğinde, ABD ile askeri anlaşmalar yoğunlaşmakta ve tehdit bu yolla bertaraf edilmektedir. Kral Fahd'ın felç geçirmesi ile 10 yıl fiili 10 yıl da resmi olarak krallığı yöneten Kral Abdullah dönemi, gelişen olaylarla bazı farklılıklar gösterse de, Batı ve ABD yanlısı tutum yine SADP'te önemini korumuştur. Kral Abdullah, 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren saldırganların Suudi vatandaşı olması nedeniyle ABD'den gelen güvensizliği dengelemek amaçlı girişimlerde bulunmuştur.³⁹ Ayrıca

³⁴ Şefik Çalışkan, "İslam Konferansı Örgütü" (Yüksek Lisan Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara), 39.

³⁵ Bostancı, "Suudi Arabistan Devleti'nin Kuruluşu," 286-287.

³⁶ Bostancı, "Suudi Arabistan Devleti'nin Kuruluşu," 293.

³⁷ Bu dönemde 12 Eylül 1980 darbesinde Kenan Evren'e ilk kutlama mesajı gönderenlerden birinin Kral Halid olması, Türkiye'de bazı kesimlerce SA'nın ABD ile işbirliği içinde darbeye destek veren ülkeler arasında yer aldığı yorumlarına neden olmuştur. Ayrıntılar için bakınız: Bostancı, "Suudi Arabistan Devleti'nin Kuruluşu," 298.

³⁸ Domazeti, "Suudi Arabistan-ABD İlişkileri," 2.

³⁹ Ataman "Suudi Arabistan Dış Politikasında," 65.

Kral Abdullah, ABD ile yaşanan güven bunalımı nedeniyle dış politikada ilişkileri çeşitlendirmeye yönelik birçok Batı ve Doğu ülkesine ziyaretlerde bulunmuştur.⁴⁰ Kral Abdullah'ın ölümüyle başlayan Kral Selman bin Abdülaziz dönemi ise epeyce hareketli bir sürece girildiğini göstermektedir.

4. SADP'te Kral Selman bin Abdülaziz Dönemi

22 Ocak 2015'te Kral Abdullah'ın ölümünün ardından tahta veliaht Prens Selman bin Abdülaziz geçmiştir. Bu dönemde Kral Selman bin Abdülaziz ilk olarak, Kral Abdullah'ın oğulları ile kendisine karşı birlikte hareket ettiğini düşündüğü, önemli görevlerde bulunması ve etkinliği sebebiyle de ülkenin gerçek yöneticisi olarak görülen Kraliyet Divanı Başkanı Halid Tuvayciri'yi görevden almıştır.⁴¹ Kral Selman'ın, oğlu Muhammed bin Selman'ı Savunma Bakanlığı, Kraliyet Divanı Başkanlığı ve Kral'ın özel danışmanlığı görevlerine getirmesi SADP'te yeni bir dönemi beraberinde getirmiştir. Bu yeni dönemde Kral Selman'ın, oğlu Muhammed bin Selman'ı önemli görevlere getirmesiyle SADP'nin gelişen seyri, inşacı yaklaşım içerisinde yer alan “bumerang etkisi” kavramı ile örtüşmektedir.

İnşacı teori; aktör-yapı ilişkisinde iki yapının karşılıklı birbirini teşkil ettiğini kabul eden, sosyal inşa, kimlik, normlar gibi yeni kavramlarla alana katkı sunan uluslararası ilişkiler teorisidir.⁴² İnşacı teoride, kimlik dış politikanın oluşturulmasında en önemli faktörlerden biri olmanın yanında, dış politikanın kendisi de önemli kimlik edindirme süreçlerinden biridir. İnşacılıkta bazı farklı yönelimler bulunmaktadır. Bunlardan normlar üzerine olan inşacılık iç siyaset ve dış siyaset arasındaki geçişkenliği vurgulamakla birlikte, devlet dışı aktörlere, aktivistlere ve ulus-aşırı sivil toplum kuruluşlarına büyük önem verir.⁴³ Özellikle kimliklerin yeni oluştuğu ya

⁴⁰ Ataman “Suudi Arabistan Dış Politikasında,” 72.

⁴¹ Alptekin Dursunoğlu, “Suudi Arabistan'da Yeniden Sudeyri Dönemi”, Erişim Tarihi: 01.12.2017. http://www.ydh.com.tr/YD445_suudi-arabistanda-yeniden-sudeyri-donemi.html.

⁴² İnşacı yaklaşım hakkında ayrıntılar için bakınız: Bahar Rumelili, “İnşacılık/Konstrüktivizm,” içinde *Küresel Siyasete Giriş*, ed. Evren Balta, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014), 151-173; Birgül Demirtaş, “İnşacılık,” içinde *Uluslararası İlişkilere Giriş*, ed. Ali Balcı ve Şaban Kardaş, (İstanbul: Küre Yayınları, 2016), 167-185; Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. (Bursa:MKM Yayıncılık, 2013), 499-511.

⁴³ Rumelili, “İnşacılık,” 155.

da değişim geçirdiği bir dönemde dış politika daha önemli hale gelir ve böyle dönemlerde inşacılığın açıklama kapasitesi artış gösterebilir.⁴⁴ İnşacı yaklaşımda en belirgin özellik, aktörlerin kimlik ve çıkarlarının toplumsal olarak inşa edildiğini, bunların da çıkarları ve dış politikayı belirlediğini kabul etmesidir.⁴⁵ Katzenstein'a göre toplumsal ve kültürel öğelere dayanan inşacı yaklaşım, devlet kimliği ve kültürel-kurumsal çevre aktörlerinin çıkarlarını ve politikalarını karşılıklı şekillendirmektedir.⁴⁶ Ayrıca inşacılar, NATO ve AB gibi örgütlerin yıllar içerisinde geliştirdikleri ortak kimlik anlayışı üzerinde durmuşlardır.⁴⁷ Bu örgütler, ortak kimliğe dayalı politika geliştirmenin değerlendirilmesine örnek teşkil etmişlerdir.

Keck ve Sikkink, yerel aktörlerin kendi iç siyasetlerinde yeterli etkinliği sağlayamayınca uluslararası aktörlerle işbirliğine giderek iç siyasetlerini, diğer devlet ve uluslararası örgütlerin baskısıyla değişime zorlamasına "bumerang etkisi" adını vermişlerdir.⁴⁸ Ayrıca Finnemore ve Sikkink uluslararası normların ulusal normları ezerek değil, yerel aktörler vasıtasıyla onlarla etkileşim içine girmek suretiyle devlet politikalarını değiştirdiklerini savunurlar.⁴⁹ Muhammed bin Selman'ın Savunma Bakanlığı ile başlayan dış politika anlayışında, yerel aktörlerin uluslararası aktörler aracılığıyla iç politikayı dizayn etme eğiliminde olduğu söylenebilir. Nonneman ise, Suudilerin küresel çevreye genellikle daha yakın çevredeki amaçlara ulaşmayı sağlayacak unsurları tespit etmek üzere ilgi duyduğunu ifade etmektedir.⁵⁰ Bumerang etkisi kavramında bulunan uluslararası aktörlerle işbirliği yaparak iç siyasette istenilen amaca ulaşma politikasının, Nonneman'ın yakın çevre amaçlarına ulaşmak için küresel çevreye ilgi duyma politikasıyla birbirini desteklediği söylenebilir. Maisel, SA'nın II.

⁴⁴ Demirtaş, "İnşacılık," 173.

⁴⁵ Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 500.

⁴⁶ Peter J. Katzenstein, "Introduction: Alternative Perspectives on National Security," in *The Culture of National Security*, ed. Peter J. Katzenstein, (New York: Columbia University Press) Alıntıl原因 Arı, "Uluslararası İlişkiler," 500.

⁴⁷ Demirtaş, "İnşacılık," 167-185.

⁴⁸ Rumelili, "İnşacılık," 151-173.

⁴⁹ Rumelili, "İnşacılık," 151-173.

⁵⁰ Gred Nonneman, "Determinants and Patterns of Saudi Foreign Policy: 'Omnibalancing' and 'Relative Autonomy' in Multiple Environments" in *Saudi Arabia in the Balance : Political Economy, Society, Foreign Affairs*, (eds.) Paul Artstand, (London:Hurst&Company, 2006), 340.

Dünya Savaşı sonrası gelişen ve günümüzde de sürdürülen ulusal güvenlik politikasını, ortak düşmanlara karşı güçlü bir dış müttefike ve güvenilir bir savaş gücüne sahip olmak şeklinde iki ana stratejik hedef üzerine kurduğunu belirtmektedir.⁵¹ Ulusal güvenlik politikasının ortak düşmanlara karşı güçlü bir dış müttefike sahip olma arzusu da iç güvenliğin sağlanmasında dış unsurların SA siyasetindeki önemini göstermektedir. Bu anlamda, dış politika olaylarının iç politika olayları ile olan etkileşimi dikkat çekici bir boyut kazanmıştır. Bu durumun özellikle, Donald Trump'ın ABD'de Başkan seçilmesinden sonra daha belirgin hale geldiği görülmektedir.

İç ve dış politika gelişmelerinin birbiriyle ilişkisini anlayabilmek için iç politikada Kral Selman tahta oturduktan sonraki gelişmelerden kısaca bahsetmek gerekmektedir. Kral Selman öncelikle, Kral Abdullah'ın kendi oğlunun SA'nın kurucusu Kral Abdülaziz'in torunları arasında ilk torun veliaht olması için yaptığı düzenlemeyi iptal etmiştir.⁵² Bu durum aile içi bir güç mücadelesi olarak değerlendirilebilir. Zira SA'da kral olmak, kişisel özelliklerin yanında, annelerin aile mensubiyeti ve ülke içindeki konumuna da bağlıdır.⁵³ SA'da yönetimde bulunan aile, iktidarını çeşitli toplumsal gruplarla kurulan ittifaklar sayesinde sürdürmektedir.⁵⁴ Niblock, kraliyet ailesi, dini kurum ve liderler, aşiret liderleri ve bazı önemli tüccarların oluşturduğu bu ittifakı “geleneksel işbirliği çevreleri” olarak adlandırmaktadır.⁵⁵ Kral Abdullah'ın kendi ölümünden sonraki dönemlerde kendi oğluna taht yolunu açacak zemini planlaması, Mukrin bin Abdülaziz'in kral olması ve kendi oğlunun da veliaht olması için yaptığı girişimler ilerleyen süreçte tam aksi yönde bir duruma evrilmiştir. Bu anlamda Kral Selman bin Abdülaziz, Sudeyri ailesinin gücünü arkasına alacak şekilde Sudeyri soyundan yeğeni Prens Muhammed bin Nayif'i “ilk torun veliaht” olarak atamıştır. Bu atama ile “Sudeyri Yedilisi” olarak bilinen, kurucu Kral Abdülaziz'in

⁵¹ David E. Long and Sebastian Maisel, *The King of Saudi Arabia*, (Florida:University Press of Florida, 2010), 148.

⁵² Ali Hüseyin Bakır, “Kral Selman'ın Dış Politikası: Değişimin Boyutu ve Fırsatları”, Erişim Tarihi: 01.12.2017. <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/kral-selmanin-dis-politikasi-degisimin-boyutu-ve-firsatlar>.

⁵³ Muhittin Ataman, “Kral Abdullah Sonrası Dönemde Suudi Arabistan: Sudeyriilerin Geri Dönüşü”, *SETA Perspektif*, Sayı 88, (Ankara, 2015), 5.

⁵⁴ Şahin ve Doğan, “G-20'nin Arap Üyesi,” 36.

⁵⁵ Tim Niblock, *Power, Legitimacy and Survival*, (London and New York:Routledge, 2006), 115.

eşlerinden Hassa Bint Ahmed El-Sudeyri'den doğan çocuklar kendi aralarında işbirliği yaparak güçlerini tahkim etmişlerdir denilebilir. Yani Kral Abdullah'ın ölümüyle yaşanan yönetimdeki değişim sürecinin ilk aşaması, Mukrin bin Abdülaziz'in veliyaht ilan edilmesi ve Muhammed Bin Nayif'in de ikinci veliyaht olması şeklinde sürdürülmüştür.

SA iç politikasında bu gelişmeler yaşanırken dış politikada ise, Kral Abdullah döneminde gerginlik yaşanan ülkelerle yeni bir sayfa açılmaya çalışılmıştır. Bu politikanın arka planında ise, Obama dönemi ABD'sinin İran ile ilişkilerini yumuşatma girişimlerinin olduğunu ifade etmek mümkündür. Nitekim ABD'nin bu tutumu, İran'ı tehdit olarak algılayan SA rejimini büyük oranda rahatsız etmiştir.⁵⁶ Kral Selman bu anlamda Rusya, Türkiye ve Mısır ile ilişkilerini güçlendirmek istemiştir. Kral Selman henüz tahta geçmeden çeşitli platformlarda Yemen'e müdahale edilmesi gerektiğini dile getirirken⁵⁷ SA destekli koalisyon ve İran destekli Husiler'in karşı karşıya geldiği Yemen'de, 25 Mart 2015'te SA liderliğinde 10 Arap ülkesinden müteşekkil koalisyon gücüyle Husi güçlerin bulunduğu bölgelere "Kararlılık Fırtınası" adıyla hava operasyonu başlatılmıştır.⁵⁸ İran ile nükleer müzakerelerden istediğini alamadığı düşünülen ABD'nin, tarafları istekleri doğrultusunda yönlendirdiği ve bu sebeple İran'ı SA'ya destek vererek baskı altında tutmaya çalıştığı düşünülmektedir.⁵⁹ ABD bu desteğini, Kararlılık Fırtınası operasyonuna lojistik destek verdiğini açıklayarak göstermiştir.⁶⁰ Buraya kadar olan dönemde iç politikada yapılan değişikliklerin Suud ailesinin dengelerinin gözetilerek yapıldığı söylenebilir. Çünkü ilk etapta genel eğilime uygun olarak kurucu lider Kral Abdülaziz bin Suud'un oğullarından sağ olan Mukrin bin Abdülaziz veliyaht olarak görevine devam etmektedir.⁶¹ Dış politikada da ABD'nin İran'dan vazgeç-

⁵⁶ Muhittin Ataman ve İsmail Akdoğan, "Suudi Arabistan 2014", içinde *Ortadoğu Yıllığı*, (İstanbul:Açılım Kitap, 2015), 151.

⁵⁷ Yelseli, "Suudi Arabistan'ın Yemen Müdahalesi," 22.

⁵⁸ "Saudi and Arab Allies Bomb Houthi Positions in Yemen," *Al Jazeera*, 2 Kasım 2017, <https://www.aljazeera.com/news/middleeast/2015/03/saudi-ambassador-announces-military-operation-yemen-150325234138956.html>.

⁵⁹ Yelseli, "Suudi Arabistan'ın Yemen Müdahalesi," 7.

⁶⁰ "ABD'den Yemen Saldırısına Destek," *Radikal*, 1 Aralık 2017, <http://www.radikal.com.tr/dunya/abdden-yemen-saldirisina-destek-1321695/>.

⁶¹ "Mukrin bin Abdülaziz Veliyaht Prens Oldu," *Dünya Bülteni*, 1 Kasım 2017, <https://www.dunyabulteni.net/ortadogu/mukrin-bin-abdulaziz-veliaht-prens-oldu-h293581.html>

mek istememesi Türkiye, Katar, Mısır ve Rusya ile de ilişkileri geliştirerek denge gözeten bir politikayı gerekli kılmıştır. Bu dengeler içinde ABD'nin İran ile nükleer anlaşma için baskı yapma çabasını fırsat bilerek başlatılan Yemen müdahalesi aktif dış politika arzusunun bir yansıması olarak görülebilir.

Müdahale sonrasında annesi Yemenli bir cariye olup Suudi bir aileye mensup olmayan ve Kral Abdullah'ın geleneksel uygulama dışına çıkarak ikinci veliaht olarak atadığı Veliaht Prens Mukrin bin Abdülaziz⁶² görevinden azledilmiş, 40 senedir Dışişleri Bakanlığı yapan Suud el-Faysal görevden alınmış⁶³ ve iç politikada dış politikadaki gibi dengeler gözetilerek değişim sürdürülmüştür. Yani Kral Selman'ın yönetiminde gerçekleştirdiği değişimin ikinci aşamasında; göreve gelmesinden yaklaşık üç ay sonra Mukrin bin Abdülaziz görevinden azledilerek yerine Muhammed bin Nayif veliaht olarak atanmış ve Nayif'ten boşalan ikinci veliahtlığa da Kral Selman'ın oğlu Muhammed bin Selman atanmıştır. Böylece güç daha da merkezileştirilmeye hatta Sudeyri soyunda birleştirilmeye çalışılmıştır.⁶⁴

2017 yılında SA-ABD ilişkileri dikkat çeken bir şekilde yoğunlaşmıştır. 20 Ocak'ta başkanlık görevini devralan Trump ile Kral Selman bin Abdülaziz'in bu süreçten sonra ilişkileri hızla geliştirdikleri gözlenmiştir. Mart ayında Muhammed bin Selman'ın ABD ziyareti ve Mayıs ayında Trump'ın Riyad ziyareti yeni gelişmelerin habercisi olmuştur. Trump'ın Riyad ziyaretinde, SA-ABD arasında 110 milyar dolarlık silah anlaşması ile birlikte toplamda 10 senelik bir süreci kapsayan 350 milyar dolara ulaştığı belirtilen anlaşmalar imzalanmıştır.⁶⁵ Ayrıca Mısır Devlet Başkanı Abdülfettah el-Sisi, ABD Başkanı Donald Trump ve SA Kralı Selman bin Abdülaziz'in bir küre üzerine ellerini koyarak verdikleri fotoğraf⁶⁶ ile gerçekleşen buluşmanın içerdiği anlamlar dünya kamuoyunda çokça konuşulmuştur.

⁶² Ataman, "Kral Abdullah Sonrası Dönemde" 4.

⁶³ Ataman ve Akdoğan, "Suudi Arabistan 2014," 148.

⁶⁴ Ataman ve Akdoğan, "Suudi Arabistan 2014," 148.

⁶⁵ "ABD ile Suudi Arabistan Arasında 350 milyar Dolarlık İmzalar Atıldı," *Euronews*, 10 Ekim 2018, <https://tr.euronews.com/2017/05/20/abd-ile-suudi-arabistan-arasinda-350-milyar-dolarlik-imzalar-atildi>.

⁶⁶ "Trump, Sisi ve Kral Selman Dünya Küresine Ellerini Koydu," *Hürriyet*, 1 Aralık 2017, <http://www.hurriyet.com.tr/galeri-trump-sisi-ve-krali-selman-bin-abdulaziz-dunyaya-kuresine-ellerini-koydu-40465340>.

5 Haziran 2017'de SA liderliğinde yedi Arap ülkesinin Katar'a ambargo uygulama kararı⁶⁷ ise bölgede yeni bir sürecin ilk somut adımı olarak değerlendirilmektedir. Bu gelişmelerin ardından Kral Selman'ın yönetimde gerçekleştirdiği değişimin üçüncü aşamasında ise, Veliht Prens Muhammed bin Nayif'in görevden çekildiği söylenerek aslında görevden alınması olarak yorumlanabilecek bir gelişmeyle yeni veliaht, Prens Muhammed bin Selman olmuştur.⁶⁸ Bu noktada içerideki pek çok güç odağında rahatsızlıklar artmıştır. Suud aileleri arasında paylaşılan ve dağıtılan güç dengesi artık sadece Kral Selman bin Abdülaziz'in soyuna doğru kaydırılmıştır. Oluşan bu rahatsızlığın yönetimde meydana getirdiği tedirginliğin muhtemel bir yansıması olarak, 2017 yılının Kasım ayında yolsuzluk operasyonu adıyla yapılan tutuklamalar⁶⁹ ve kaza olarak görünen Prens Mansur bin Mukrin'i taşıyan helikopterin Yemen sınırı yakınlarında Sabha kasabasında düşmesi⁷⁰ gibi hadiseler vuku bulmuştur.

Prens Muhammed bin Selman'ın veliaht olmasıyla SA eksenli gelişmelerin ardı arkası kesilmek bilmemiştir. Bu gelişmelerin pek çok farklı boyutları olduğunu söylemek mümkündür. Gündeme bomba gibi düşen dini içerikli açıklamalar, siyasi tutuklamalar veya Yemen'den fırlatılan füzeler gibi. Bunlara ek olarak Iraklı dini lider Sadr ile görüşme, Hariri'yi sıkça misafir etme ve İsrail ile sıkı ilişkilere dair veriler gündemi oldukça hararetli tutmaktadır. Tüm bu olaylar kabaca iki farklı temelde değerlendirilebilir. Kimilerine göre yaşanan hadiseler, Kral Abdülaziz'in ölümünden sonra ülke yönetiminin ilk kez oğuldan toruna geçme sancısı olarak değerlendirilerek, krallık mücadelesinde Veliht Prens Muhammed bin Selman'ın krallığı öncesi yaptığı temizlik olarak yorumlanmaktadır.⁷¹ Kimilerine göre ise, Abu Dabi Veliht Prensi Muhammed Bin Zayed aracılığıyla kurulan SA-ABD-

⁶⁷ "Katar'a Büyük Şok 7 Ülke İlişkileri Kesti İlk Açıklama," *Sabah*, 1 Aralık 2017, <https://www.sabah.com.tr/dunya/2017/06/05/katara-buyuk-sok-7-ulke-iliskileri-kesti-ilk-aciklama>, 01.12.2017.

⁶⁸ "New York Times: Velihtlıktan Alınan Prens Saraya Kapatıldı," *BBC*, 18 Aralık 2017, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40442099>.

⁶⁹ "Suudi Arabistan'da Yolsuzluk Operasyonu: Prensler ve Bakanlar Gözaltında," *BBC*, 10 Ekim 2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41874513>.

⁷⁰ "Son Dakika Suudi Prens ve Üst Düzey Yetkilileri Taşıyan Helikopter Düştü," *Hürriyet*, 10 Ekim 2018, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/son-dakika-suudi-prens-helikopter-kazasinda-oldu-40635056>.

⁷¹ İsmail Yaşa, "Krallık Öncesi Temizlik," *Diriliş Postası*, 5 Kasım 2017. <http://dirilispostasi.com/a-7400-krallik-oncesi-temizlik.html>, 10.12.2017.

İsrail-Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) işbirliği ile bölgeyi şekillendirme girişimi⁷² olarak küresel siyasi gelişmeler ekseninde değerlendirilmektedir. Yani bu değerlendirmeye göre yaşananlar, daha farklı bir ifadeyle İsrail ile yakınlaşmanın bir sonucu olarak görülmektedir.

Nitekim Haziran 2016'da *Middle East Eye* isimli haber sitesinde yayımlanan bir haber de bu görüşü desteklemektedir. Söz konusu habere göre, Abu Dabi Velihaht Prensi Muhammed bin Zayed, SA Velihaht Prensi Muhammed bin Selman'a, ABD yönetiminin desteğini almak için iki şeyi yapması gerektiğini söylemiştir. Bunlardan biri Vehhabiliğe son vermek, diğeri de İsrail ile açık ilişkiler kurulabileceğine ABD yönetimini ikna etmektir.

Bu dönemde SA ve BAE arasındaki yoğun ilişkilerin yanında BAE'nin İsrail ile ilişkileri ve SA ile İsrail arasında köprü vazifesi kurduğu düşüncesi öne çıkmıştır. Bu anlamda Muhammed bin Selman, Arap dünyasının bilinen alimlerinden Suudi Selman el-Avde ve Şeyh Aid el-Karni gibi 20 kişiyi tutuklatmış⁷³ ve "ılımlı İslam'a dönüyoruz" açıklamasını yapmıştır.⁷⁴ Yapılan tutuklamalarda Suudi rejimine her zaman koşulsuz destek veremeyen ve daha önceleri Suudi yönetimlerini ABD ve Batı yanlısı politikalarda eleştiren Sahve hareketi liderlerinin⁷⁵ bulunmasının birçok nedeni olduğu söylenebilir. Bunlar; Sahve Hareketi'nin Mısır'da Müslüman Kardeşler ile olan ilişkisi, Katar ile yaşanan krizde iki tarafın işbirliğine yönelik bir tutum sergilemesi ve her ne kadar hareket gelişim sürecinde radikallikten uzak kalmış olsa da, ABD'nin cihadi sefilik gibi radikal İslami örgütlerle mücadelesine destek mahiyetinde değerlendirilebilir. Muhammed bin Selman böylelikle hem Suudi rejimine engel olabilecek ulema içindeki gücü kırmış, hem de ABD yönetiminin taleplerini yerine getiriyor imajı sergilemiştir. SA müftüsünün İsrail'e karşı savaşmanın caiz olmadığı ve

⁷² İdris Kardaş, "Bölgesel Dizaynın Aktörleri Sarraf Kumpasında Bilirkişi," *Star*, 6 Aralık 2017. <http://www.star.com.tr/acik-gorus/bolgesel--dizaynin-aktorleri-sarraf-kumpasinda-bilirkişi-haber-1281525/>, 15.12.2017.

⁷³ "Suudi Arabistan'da Muhalif Prens ve Alimlere Tutuklama," *Timeturk*, 15 Aralık 2017, <https://www.timeturk.com/suudi-arabistan-da-muhalif-prens-ve-alimlere-tutuklama/haber-721444>.

⁷⁴ "Suudi Velihaht Prensi İlimli İslam'a Dönüyoruz," *Sputnik*, 10 Aralık 2017. <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201710241030727863-suudi-veliaht-prens-ilimli-islam/>.

⁷⁵ İsmail Akdoğan ve Rıdvan Kalaycı, "Suudi Arabistan'da İhyacı Hareketler Olarak Sahve ve Vehhabilik," *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 1, Sayı 1 (Haziran 2014): 155-184.

Hamas'ın terör örgütü olduğu açıklaması da, İsrail ile yakınlaşmak için kullanılan argümanlar olarak değerlendirilebilir. Yani aslında hazırlanan planlar bir bir hayata geçirilmektedir. Hatta İsraili blog yazarı Ben Tzion bu yakınlaşmanın somut bir göstergesi olarak sosyal medya aracılığı ile Mescid-i Nebevi'de çekilmiş fotoğraflarının altına "Bir Yahudi, İslam'ın Mekke'den sonra en kutsal ikinci makamını ziyaret ettiğinde" yorumunda bulunmuştur. Böylece SA, BAE, İsrail ve ABD arasında işbirliği için gerekli zemin oluşturulmaktadır. Yine benzer şekilde Netanyahu'nun "Liderler değil Arap halkları barışa engel açıklaması" da perde arkasında yapılan işbirliğinin somut bir göstergesi olarak okunabilir.

SA'da 5 Kasım 2017'de, yolsuzluk operasyonu ile 11 prensin gözaltına alınması⁷⁶ ve gözaltına alınanların Kral Abdullah'ın ölümünden önce veliahtlık mücadelesinde ismi geçen Prens Miteb bin Abdullah ve veliahtlık görevinden çekildiği söylenen Muhammed bin Nayif'e yakınlığıyla bilinen kişilerin olması, krallık öncesi temizlik söylemlerini kuvvetlendirir niteliktedir. Ayrıca bu gözaltılar esnasında direnmesi sonucunda öldürüldüğü söylenen eski Kral Fahd'ın oğlu Abdülaziz'in⁷⁷ de akıbeti netleşmemiş olmakla birlikte, gelişmeler rakip olma ihtimali olan birine yapılan müdahaleyi gözler önüne sermektedir. Gerçekleştirilen yolsuzluk operasyonunda gözaltına alınan prenslerin ve üst düzey yetkililerin çoğunun ortak bir özelliği olan ARAMCO petrol şirketi ile bağları ise dikkat çeken diğer bir husustur. Operasyonlardan birkaç gün önce Trump'ın ARAMCO hisselerinin New York'ta bulunan borsaya açılmakta geç kaldığı uyarısı yapması ve tutuklananların büyük çoğunluğunun ARAMCO'nun borsaya açılmasına sıcak bakmayan isimlerden oluşması⁷⁸ konuya küresel ekonomik bir bakış açısını da beraberinde getirmektedir.

Tarihler 4 Aralık 2017'yi gösterdiğinde bu kez Yemen'de SA'yı yakından ilgilendiren bir olay gerçekleşmiştir. Arap Baharı sürecinden itibaren sıkça

⁷⁶ "Suudi Arabistan'da 11 Prens ve Bazı Bakanlar Gözaltına Alındı," *TRT Haber*, 15 Aralık 2017. <http://www.trthaber.com/haber/dunya/suudi-arabistanda-11-prens-ve-bazi-bakanlar-gozaltina-alindi-340116.html>.

⁷⁷ "FBI Eski Ajanının İddiası Suudi Prens Çatışmada Öldürüldü," *Hürriyet*, 25 Aralık 2017, <http://www.hurriyet.com.tr/fbi-eski-ajaninin-iddiasi-suudi-prens-catismada-olduruldu-40636125>.

⁷⁸ Candaş Tolga Işık, "Suudi Arabistan'da Ne Oluyor," *Posta*, 8 Kasım 2017. <http://www.posta.com.tr/suudi-arabistan-da-ne-oluyor-candas-tolga-isik-yazisi-1350084,01.12.2017>.

taraf değiştiren Yemen'in devrik Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih, bu kez Husi güçleriyle yaşadığı anlaşmazlıklar sonrasında SA ile yeni sayfa açmaya hazır olduğu mesajını vermiştir.⁷⁹ Ancak bu mesajdan kısa bir süre sonra Husiler tarafından infaz edilmiştir. Bu olayda da Yemen'de bir türlü ortaya koydukları çabalara karşılık bulamayan BAE ve SA'nın, Yemen üzerinde etkilerini artırmak için Ali Abdullah Salih ile anlaştıkları ve Salih'in öldürülmesiyle yeni bir başarısızlıkla daha karşılaştıkları yorumları yapılmıştır.⁸⁰

5. Sonuç

Tüm bu yaşanan gelişmelere göre, Muhammed Bin Selman Savunma Bakanlığı'na getirildikten sonra ilk başlarda, iç politikada dış politikada olduğu gibi daha temkinli adımlar atılmıştır. Güç dengeleri korunmaya çalışılmış ve içerde güçlü ailelerin desteği alınarak değişim sürdürülmüştür. Dış politika ve iç politika arasındaki geçişkenlik hem içerde hem de dışarıda denge politikaları şeklinde tezahür etmiştir. Yeni ABD Başkanı Trump'ın küresel bir aktör olarak liderliğini yaptığı ve BAE'nin İsrail ve Suudi Arabistan arasında iletişimi güçlendirerek geliştirdiği, Mısır'ın da dahil olduğu "Küre İttifakı" (Kİ) bölgede hızlı bir biçimde sert adımlar atmıştır. Ancak atıkları adımların bazılarında mesafe alındığı görülse de bazılarında beklenen etkinin oluşmadığı görülmektedir.

Son dönemde yapılan girişimlere ilişkin olarak SADP'te Muhammed bin Selman'ın Sadr ile görüşmesi, Irak'ta gelecekte İran nüfuzunu kırmaya yönelik bir çaba olarak değerlendirilebilir. Katar Krizi ise, bölge ile ilgili düşünceleri ihtilafli olan Katar'ı dize getirme girişimi olarak görülebilir. İran üzerinden hissedilen mezhep temelli tedirginliğin bir sonucu olarak İsrail'le bile açık işbirliği göze alınmış görünmektedir. Hariri'nin istifası ile Muhammed bin Selman'ın, "Riyad'da bir savaşa müsaade etmeyiz ge-

⁷⁹ "Husiler Suudi Hamlesini Boşa Çıkardı Veliht Prens Tehlikeli Bir Süreç İçinde," *Sputnik*, 15 Aralık 2017, https://tr.sputniknews.com/ceyda_karan_ksen/201712041031277014-husiler-suudi-hamlesini-bosa-cikardi/.

⁸⁰ "Yılanların Başları Üzerinde Dans Eden Salih'i Husiler Öldürdü," *Sputnik*, 15 Aralık 2017, <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201712041031250802-yilan-baslari-uzerinde-dans-eden-salihi-husiler-oldurdu/>.

rekirse savaşı İran'a taşıyacağız"⁸¹ söylemleri tatbik edilmek istenmiştir. Buna ek olarak Trump'ın İran ile yapılan nükleer anlaşmadan çekilmesi, SA'nın da memnuniyetini sağlamıştır.⁸² Kİ'nin Katar Krizi ile Mescidi Aksa'da İsrail dayatmaları artarken,⁸³ Hariri'nin istifasının ardından basında Trump'ın Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak açıklaması, ittifakın hedefinde nelerin olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Bu kararın açıklanmasının ardından 13 Aralık'ta İstanbul'da düzenlenen İİT Zirvesi'nde SA'nın Bakan Yardımcısı düzeyinde temsil edilmesi de bu işbirliğinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Ayrıca zirvede alınan Doğu Kudüs'ü Filistin'in Başkenti olarak tanıma kararı⁸⁴ ise ittifakı rahatsız edecek şekilde belki de İİT'nin bu kadar hızlı ve somut karar alabildiği ender bir örnek olarak tarihe geçmiştir. ABD'nin Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıması kararına karşılık, 21 Aralık'ta Türkiye ve Yemen'in sunduğu Kudüs tasarısı oylamasında, Trump'ın tüm baskıcı tutumlarına rağmen uluslararası toplumun ABD'nin bu kararından endişeli oldukları sonucunun çıkması⁸⁵ da Kİ'nin Kudüs hamlesine gölge düşürmüştür. SA ve İsrail yakınlaşması eksenli tüm bu gelişmeler birbiriyle ilişkili gelişmelerin yaşandığını göstermektedir. Bu gelişmelerin SA'nın iç politikasını düzenlemeye çalışmasının yanında bölgesel ve küresel bir düzeni de hedeflediği görülmektedir. ABD Büyükelçiliği'nin Tel Aviv'den Kudüs'e⁸⁶ taşınması uluslararası toplumda kabul görmemiş olsa da ABD'nin baskıcı ve tehditkâr tutumu sonucu gerçekleştirilmiştir. Meydana gelen tüm bu siyasi gelişmeler SADP'te yaşanan gelişmelerden bağımsız görünmemektedir. Özellikle Veliht

⁸¹ Mustafa Kemal Erdemol, "Savaşı İran'a Taşırız Diyen S. Arabistan Sözüünü Tuttu," *Birgün*, 7 Haziran 2017. <https://www.birgun.net/haber-detay/savasi-iran-a-tasiriz-diyen-s-arabistan-sozunu-tuttu-163434.html>, 12.12.2017.

⁸² "ABD İran ile Yapılan Nükleer Anlaşmadan Çekildi," *Euronews*, 7 Eylül 2018, <https://tr.euronews.com/2018/05/08/trump-n-iran-karar-icin-geri-say-m-baslad->

⁸³ Mustafa Öztop, "Küresel ve Bölgesel Gelişmeler Işığında Kudüs Meselesi," *Ordaf*, 7 Ağustos 2017. <http://ordaf.org/kuresel-ve-bolgesel-gelismeler-isiginda-kudus-meselesi/>, 29.12.2017.

⁸⁴ İİT Olağanüstü Zirvesi "Kudüs İçin Özgürlük" Konulu İstanbul Deklarasyonu" *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, <http://www.mfa.gov.tr/iit-olaganustu-zirvesi-kudus-icin-ozgurluk-konulu-istanbul-deklarasyonu.tr.mfa>, 18.12.2017.

⁸⁵ "Kudüs Tasarısının BM'de Kabul Edilmesi Dünya Basınında," *Anadolu Ajansı*, 24 Aralık 2017, <http://aa.com.tr/tr/dunya/kudus-tasarisinin-bmde-kabul-edilmesi-dunya-basininda-/1012326>.

⁸⁶ "ABD'nin Kudüs Büyükelçiliği Açıldı," *Anadolu Ajansı*, 9 Eylül 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdinin-kudus-buyukelciligi-acildi/1145275>.

Prens Muhammed bin Selman'ın Trump ve damadı Kushner ile geliştirdiği ilişkiler⁸⁷ SADP'ye ciddi anlamda yön veren bir sürecin işlediğini göstermektedir. Bölgede Trump'ın benimsediği uluslararası toplumun ise kabul etmediği birçok gelişmede SA'nın ya sessiz kalmayı seçtiği ya da güçlü bir şekilde Trump politikalarını desteklediği görülmektedir. Bu sessizlik veya destek ise, SA iç politikasında Veliht Prens'in yaptığı birçok siyasi tutuklama ve adımda ABD desteğini arkasında görmesi şeklinde cereyan etmektedir.

Her ne kadar Suudi Arabistan'da Prens Muhammed bin Selman'ın tüm ipleri eline aldığı söylene de kraliyet ailesi, dini otoriteler ve halk nezdinde karşısına aldığı kitle düşünüldüğünde, uzun vadede iplerin kontrolünü sağlamasının oldukça güç olduğu söylenebilir. Muhammed bin Selman'ın iktidar mücadelesinde izlediği yöntemler iç cephede muhalif kitleyi genişlettiği gibi, Lübnan Başbakanı Saad Hariri'nin Suud destekli istifası ile de dış cephedeki muhalefeti genişletmesi muhtemeldir. Ayrıca İT'nin Kudüs konulu toplantısına, SA'nın gösterdiği ilginin düşük düzeyde olması da hem içerde hem de dışarıda muhalif kitlelerin elini güçlendirmiştir.

Otoritenin, denge unsurları olan aileler arasında paylaşımından tek bir ailenin eline geçmesi, Vehhabilik gibi ülkede kök salmış bir anlayışa meydan okuyan icraatlar, işbirliği yapılan İsrail'in Arap dünyasındaki düşman algısı ve dış destekle içerde toplumsal reform girişimleri SA'da aksi yönde gelişmeleri tetikleyecek süreçleri beraberinde getirebilir. Güç ve otoritenin tek elde toplanması girişimlerinin, tehdit ve gerilimleri de beraberinde getirmesi muhtemeldir. Bunun yanında şu ana kadar yaşanan süreçte Kİ tam bir başarı elde edememiş görünse de SA iç politikasında şu ana kadar Muhammed bin Selman'ın geldiği konum düşünüldüğünde ailenin gücünü arttırdığı söylenebilir. Bu anlamda önem kazanan konu, şu ana kadar yapılan değişiklikleri sürdürülebilir kılmak görünmektedir. Örneğin Katar Krizi'nde güven kaybeden ABD, yüksek tutarlarda silah satarak ve SA da iktidarını sağlamlaştırarak kazanç sağlamıştır yorumu yapılabilir.

Son olarak gündeme gelen Türk asıllı Suudi Arabistan vatandaşı *Washington Post* yazarı Cemal Kaşıkçı'nın kaybolması ve gündeme gelen iddialar

⁸⁷ İdris Kardaş, "İsrail'in Yeni Hamisi Kushner'lerin Hikayesi", *Star*, 9 Ocak 2018. <https://www.star.com.tr/acik-gorus/israilin-yeni-hamisi-kushnerlerin-hikayesi-haber-1294553/>, 10.09.2018.

bölgede yaşanan gelişmelerin artan yoğunluğunun bir kırılma evresine geçebileceğini düşündürmektedir. Bu hadise ile muhalif kitle, Muhammed bin Selman'ın kral olma yolunda gerçekleştirdiği tüm tutuklama ve baskıcı faaliyetleri dünya gündemine daha rahat taşıyabileceklerdir. SA rejimine muhalif olanların katıldığı bir toplantının 1 Ekim'de Paris'te gerçekleştiği⁸⁸ ve Kaşıkçı hadisesi ile SA'dan ek katılımlar olduğu da değerlendirilirse SA'da taht mücadelesinin yeni bir evreye girebileceği düşünülebilir. Bu gelişme öncesinde Trump'ın Kral Selman bin Abdülaziz'e yönelik hafife alan söylemleri ve bu söylemlerin ardından ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo'nun Muhammed bin Selman'ın sürekli ve güçlü ortaklığı için teşekkürlerini ifade eden açıklaması birlikte okunduğunda beraber hareket eden safların bile ayrışma yönüne gitme ihtimali oluşabilir. Diğer bir önemli gelişme ise, Londra'da yaşayan kurucu Kral Abdülaziz bin Suud'un yaşayan oğullarından Ahmed bin Abdülaziz'in Riyad'a dönerken ABD ve İngiltere'den aldığı bazı güvencelerin olduğunun söylenmesidir.⁸⁹ Bu gelişmenin hangi amaca yönelik gerçekleştirildiği henüz netleşmemiş olsa da, bu durum Veliht Prens Muhammed bin Selman'ın kral olma yolunda önüne yeni ve önemli bir engel daha çıktığı şeklinde yorumlanabilir.

Sonuç olarak, SADP'te bumerang etkisi bağlamında, müttefik unsurlar olan ABD ve İsrail, Kudüs'te işgali genişleterek zirve hedeflerine ulaşırken, SA'da da uzun zamandır gündeme gelen Kral Selman bin Abdülaziz'in krallığı oğluna devredeceği süreci hayata geçirmesi sürpriz olmayacaktır. Yani SA rejiminin krallığın ilk kez bir toruna geçmesi sürecindeki değişim ve dönüşümü güçlü dış müttefikler ile beraber gerçekleştirerek, Veliht Prens Muhammed bin Selman'ın Kral olması sürecini Kudüs konusunda iç siyaseti muhafaza edecek şekilde etkisiz açıklamalarla tamamlamayı hedeflediği söylenebilir. Bu durum ise, SADP'te Muhammed bin Selman'ın rolünü, bumerang etkisi kavramıyla açıklamaya katkı sunmaktadır. Kudüs konusunda Kral Selman'ın oğlu Muhammed bin Selman'ın sergilediği büyük tepki çeken söylem ve yaklaşımlarının aksine, Trump'a "Doğu Kudüs Filistin'in başkenti olarak yer almazsa senin barış planını kabul etmeyiz"

⁸⁸ Mohammad Ayesha, "New Saudi Opposition Movement", *Middle East Eye*, 1 Ekim 2018. <https://www.middleeasteye.net/news/arabic-press-review-2020124217>, 07.10.2018.

⁸⁹ "Üst Düzey Suudi Prens Kaşıkçı Cinayeti Gölgesinde Riyad'a Döndü," *Amerikanın Sesi*, 10 Kasım 2018, <https://www.amerikaninsesi.com/a/ust-duzey-suudi-prens-kasikci-cinayeti-golgesinde-riyada-dondu/4637022.html>

dediği iddiası⁹⁰ bu gibi adımlarda Kral Selman'ın daha temkinli hareket etmek istediğini göstermektedir. Buna ek olarak, Kral Selman'ın bu durumu destekler nitelikteki Filistinliler'in Doğu Kudüs'ü başkent olarak kabul etme haklarına sahip olduğu açıklaması⁹¹ da dikkatlerden kaçmamaktadır. Kaşıkçı cinayeti sonrası Kral Selman'ın yurt içi seyahatine çıkması ve bu seyahatlerde af çıkarması Kaşıkçı cinayeti ile içerde yaşanan rahatsızlığı gidermeye yönelik bir adım olarak değerlendirilebilir. Benzer şekilde Kaşıkçı cinayeti sonrası kabinede değişikliğe gidilmesi⁹² de dış dünyanın tepkilerini azaltmaya yönelik bir girişim olarak yorumlanabilir. Bu gelişmeler de “bumerang etkisi” kavramının olumsuz gelişmelerde de kendini gösterdiğine işaret etmektedir. Yani dış politikada gelen baskı iç politikaya yansımakta ve değişikliklere sebep olmaktadır. Ancak bu değişikliklerin ne yönde nasıl değerlendirilebileceği ise henüz netlik kazanmasa da Muhammed bin Selman'ın koltuğunu koruması dikkatlerden kaçmamaktadır. Başlangıçta Kral Selman'ın tahtı bırakmak istediği varisi olarak oğlu Muhammed bin Selman'ı net bir şekilde öne sürdüğü görülse de Kudüs konusu, muhalefetten gelen tepkiler ve ABD Başkanı'nın Kral'a dair küçümseyici sözleri ve Kaşıkçı cinayeti sonrasında Kral Selman'ın kanaatinde bir değişiklik olup olmadığı ise önümüzdeki günlerde netlik kazanacaktır. Tüm bu hadiseler gösteriyor ki; Muhammed bin Selman Suudi Arabistan iç politikasını dönüştürmek için dış politikayı güçlü bir şekilde araçsallaştırmış ve inşacı yaklaşımın bumerang etkisi kavramı ile benzerlik gösteren bir politik duruş sergilemiştir. Ayrıca Ortadoğu'da son dönemde yaşanan gelişmeler ve krizlerin birçoğunda Kİ belirleyici ya da önemli bir faktör olarak yer almak istemektedir. Buna karşın küresel aktörlerin etkisi ve desteğiyle gerçekleştirilmeye çalışılan SA iç politikasındaki dönüşümün, Trump veya diğer aktörlerden birinin değişmesi durumunda nasıl bir hal alacağı ise merak konusudur. Kİ'nin aktörlerinden birinin değişmesi, Cemal Kaşıkçı cinayetinin oluşturduğu dış baskıların sürmesi ve Kral Selman'ın oğlu ile

⁹⁰ “Suudi Kralı'ndan Trump'a: Barış planında Doğu Kudüs Filistin'in başkenti olarak yer almalı,” *Sputnik*, 30 Temmuz 2018. <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201807301034522659-suudi-krali-trump-uyari-baris-plani-dogu-kudus-filistin-baskenti/>

⁹¹ Suudi Kralı'ndan Doğu Kudüs açıklaması,” *Dünya*, 10 Ekim 2018, <https://www.dunya.com/dunya/suudi-kralindan-dogu-kudus-aciklamasi-haberi-394363>

⁹² “Suudi Arabistan'da Kabine Değişikliği,” *Dünya*, 10 Ocak 2019, <https://www.dunya.com/dunya/suudi-arabistanda-kabine-degisikligi-haberi-435890>

farklılık gösteren yaklaşımlarının sıklaşması durumlarında, Muhammed bin Selman'ın yükselişi sona erebilir ve hatta görevinden azledilmesine kadar giden bir süreç yaşanabilir.

Kaynakça

Akçapa, Mevlüt. "Suudi Arabistan'ın Savunma Harcamaları ve Silahlanma Faaliyetleri." içinde *V. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi – Bildiriler Kitabı II*, ed. Ümit Güneş ve Eyüp Sami Yavaş, 137-150. Isparta, 12-15 Mayıs 2016.

Akdoğan, İsmail ve Rıdvan Kalaycı. "Suudi Arabistan'da İhyacı Hareketler Olarak Sahve ve Vehhabilik," *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 1, sayı 1 (Haziran 2014): 155-184.

Arı, Tayyar. *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Bursa: MKM Yayıncılık, 2013.

Ataman, Muhittin. "Suudi Arabistan Dış Politikasında Yeniden Yapılanma Çabası: Kral Abdullah Dönemi." *Ortadoğu Analiz* 1, sayı 7 (2009): 64-73.

Ataman, Muhittin. "*Kral Abdullah Sonrası Dönemde Suudi Arabistan: Südeyrilerin Geri Dönüşü*." SETA Perspektif, Sayı: 88, 2015.

Ataman, Muhittin ve İsmail Akdoğan. "Suudi Arabistan 2014," içinde *Ortadoğu Yıllığı(2014)*, ed. Kemal İnâat ve Muhittin Ataman, 117-138. İstanbul: Açılım Kitap, 2015.

Bostancı, Mustafa. "*Suudi Arabistan Devleti'nin Kuruluşu ve Türkiye-Suudi Arabistan İlişkileri (1928-1990)*." Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Büyükkara, Mehmet Ali. *İhvandan Cüheyman'a Suudi Arabistan ve Vehhabilik*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004.

Çalışkan, Şefik. "*İslam Konferansı Örgütü*." *Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Demirtaş, Birgül. "İnşacılık," içinde *Uluslararası İlişkilere Giriş*, ed. Şaban Kardeş ve Ali Balcı, 167-186. İstanbul: Küre Yayınları, 2016.

Diriöz, Ali Oğuz. "Suudi Arabistan Dış Politikası ve Bölge Ülkeleri ile İlişkileri." *Ortadoğu Analiz* 4, sayı 39 (2012): 94-100.

Domazeti, Riad. “1990-2010 Yılları Arasında Suudi Arabistan’ın Balkan Politikaları.” Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, 2016.

Domazeti, Riad. “Suudi Arabistan-ABD İlişkileri”. İNSAMER, 2017.

Efegil, Ertan. “Suudi Arabistan’ın Dış Politikasını Şekillendiren Faktörler.” *Ortadoğu Analiz* 5, sayı 53 (2013): 104-113.

Long, David E. and Sebastian Maisel. *The Kingdom of Saudi Arabia*. Florida: University Press of Florida, 2010.

Niblock, Tim. *Power, Legitimacy and Survival*, London and New York: Routledge, 2006.

Nonneman, Gred. “Saudi Arabia in the Balance: Political Economy, Society, Foreign Affairs,” içinde *Omni-balancing and Relative Autonomy in Multiple Environments*. Paul Aarts and Gred Nonneman (ed.), 315-352. London: Hurst&Company, 2006.

Özev, Muharrem Hilmi. “Siyasi Ekonomik Çıkarlar ve Kimlik Politikaları Çerçevesinde 1929-2015 Arası Türkiye-Suudi Arabistan İlişkileri”. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi* 2, sayı 2 (2016): 11-28.

Rumelili, Bahar. “İnşacılık/Konstrüktivizm,” içinde *Küresel Siyasete Giriş*, Evren Balta (ed.), 151-174. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

Öztop, Mustafa. *Küresel ve Bölgesel Gelişmeler Işığında Kudüs Meselesi*. ORDAF, İstanbul. 2017.

Şahin, Mehmet ve Hatice Doğan. “G20’nin Arap Üyesi: Suudi Arabistan.” *Akademik Ortadoğu* 11, sayı 1 (2016): 29-57.

Türel, Yılmaz. *Uluslararası Politikada Ortadoğu (Birinci Dünya Savaşı’ndan 2000’e)*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.

Wynbrandt, James. *The Brief History of Saudi Arabia*. USA: Library of Congress Cataloging-in-Publication Data, 2004

Yelseli, Deha. “Suudi Arabistan’ın Yemen Müdahalesi ve Avrupa Birliği’nin Müdahaleye Bakışı,” Yüksek Lisans Tezi, Beyken Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

İnternet Kaynakları

Aljezeera. "Saudi and Arab Allies Bomb Houthi Positions in Yemen." Son erişim tarihi: 2 Aralık 2017. <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2015/03/saudi-ambassador-announces-military-operation-yemen-150325234138956.html>.

Amerika'nın Sesi. "Üst Düzey Suudi Prens Kaşıkçı Cinayeti Gölgesinde Riyad'a Döndü." Son erişim tarihi: 10 Kasım 2018. <https://www.amerika-ninseesi.com/a/ust-duzey-suudi-prens-kasikci-cinayeti-golgesinde-riyada-dondu/4637022.html>.

Anadolu Ajansı. "Kudüs Tasarısının BM'de Kabul Edilmesi Dünya Basınında." Son erişim tarihi: 24 Aralık 2017. <http://aa.com.tr/tr/dunya/kudus-tasarisinin-bmde-kabul-edilmesi-dunya-basininda-/1012326>

Anadolu Ajansı. "ABD'nin Kudüs Büyükelçiliği Açıldı." Son erişim tarihi: 9 Eylül 2018. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-nin-kudus-buyukelciligi-acildi/1145275>

Bakır, Ali Hüseyin. Al Jazeera. "Kral Selman'ın Dış Politikası: Değişimin Boyutu ve Fırsatları." Son erişim tarihi: 1 Aralık 2017. <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/kral-selmanin-dis-politikasi-degisimin-boyutu-ve-firsatlar>.

BBC. "Suudi Arabistan'da Yolsuzluk Operasyonu: Prensler ve Bakanlar Gözaltında." Son erişim tarihi: 10 Ekim 2018. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41874513>.

BBC. "Velihtlıktan Alınan Suudi Prens Saraya Kapatıldı." Son erişim tarihi: 18 Aralık 2017. <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40442099>.

Donaghy, Rori. Middle East Eye. "Revealed: The UAE-backed Plan to Make Young Saudi Prince a King." Son erişim tarihi: 10 Aralık 2017. <http://www.middleeasteye.net/news/revealed-uae-backed-plan-young-saudi-prince-be-king-1655506265>.

Dursunoğlu, Alptekin. YDH. "Suudi Arabistan'da Yeniden Sudeyri Dönemi." Son erişim tarihi: 1 Aralık 2017. http://www.ydh.com.tr/YD445_suudi-arabistanda-yeniden-sudeyri-donemi.html.

Dünya. "Suudi Kralı'ndan Doğu Kudüs Açıklaması." Son erişim tarihi: 9 Eylül 2018. <https://www.dunya.com/dunya/suudi-kralindan-dogu-kudus-aciklamasi-haberi-394363>.

Dünya. “Suudi Arabistan’da Kabine Değişikliği.” Son erişim tarihi: 10 Ekim 2019. <https://www.dunya.com/dunya/suudi-arabistanda-kabine-degisikligi-haberi-435890>.

Dünyabülteni. “Mukrin bin Abdülaziz Veliht Prens Oldu.” Son erişim tarihi: 10 Ekim 2018. <https://www.dunyabulteni.net/ortadogu/mukrin-bin-abdulaziz-veliaht-prens-oldu-h293581.html>.

Eş-Şark’ul Evsat. “Tahaddiyatu es-Siyasetu el-Hariciyye es-Suudiyetu ve Muattiyatuha.” Son erişim tarihi: 29 Kasım 2017. http://archive.aawsat.com/leader.asp?article=619289&issueno=11839#.Wk3sFbdl_IV.

Erdemol, Mustafa Kemal. Birgün. “Savaşı İran’a Taşırız Diyen S. Arabistan Sözüünü Tuttu.” Son erişim tarihi: 12 Aralık 2017. <https://www.birgun.net/haber-detay/savasi-iran-a-tasiriz-diyen-s-arabistan-sozunu-tuttu-163434.html>.

Euronews. “ABD İran ile Yapılan Nükleer Anlaşmadan Çekildi.” Son erişim tarihi: 7 Eylül 2018. <https://tr.euronews.com/2018/05/08/trump-n-iran-karar-icin-geri-say-m-baslad->

Euronews. “ABD ile Suudi Arabistan Arasında 350 Milyar Dolarlık İmzalar Atıldı.” Son erişim tarihi: 10 Ekim 2018. <https://tr.euronews.com/2017/05/20/abd-ile-suudi-arabistan-arasinda-350-milyar-dolarlik-imzalar-atildi>.

Hürriyet. “Suudi Prens ve Üst Düzey Yetkilileri Taşıyan Helikopter Düştü.” Son erişim tarihi: 10 Ekim 2018. <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/son-dakika-suudi-prens-helikopter-kazasinda-oldu-40635056>.

Hürriyet. “FBI Eski Ajanının İddiası: Suudi Prens Çatışmada Öldürüldü.” Son erişim tarihi: 25 Aralık 2017. <http://www.hurriyet.com.tr/fbi-eski-ajaninin-iddiasi-suudi-prens-catismada-olduruldu-40636125>.

Hürriyet. “Trump, Sisi ve Kral Selman Dünya Küresine Ellerini Koydu.” Son Erişim Tarihi: 1 Aralık 2017. <http://www.hurriyet.com.tr/galeri-trump-sisi-ve-krali-selman-bin-abdulaziz-dunya-kuresine-ellerini-koydu-40465340>.

Işık, Candaş Tolga. “Suudi Arabistan’da Ne Oluyor.” *Posta*, Son erişim tarihi: 1 Aralık 2017. <http://www.posta.com.tr/suudi-arabistan-da-ne-oluyor-candas-tolga-isik-yazisi-1350084>.

Kardaş, İdris. "Bölgesel Dizaynın Aktörleri Sarraf Kumpasında Bilirkişi." *Star*, Son erişim tarihi: 15 Aralık 2017. <http://www.star.com.tr/acik-gorus/bolgesel--dizaynin-aktorleri-sarraf-kumpasinda-bilirkisi-haber-1281525/>.

Kardaş, İdris. "İsrail'in Yeni Hamisi Kushnerler'in Hikayesi." *Star*, Son erişim tarihi: 10 Eylül 2018. <https://www.star.com.tr/acik-gorus/israilin-yeni-hamisi-kushnerlerin-hikayesi-haber-1294553/>.

Middle East Eye. "Arabic Press Review: Saudi Opposition movement launched from Paris." Son erişim tarihi: 7 Ekim 2018. <https://www.middleeasteye.net/news/arabic-press-review-2020124217>.

Radikal. "ABD'den Yemen Saldırısına Destek." Son erişim tarihi: 1 Aralık 2017. <http://www.radikal.com.tr/dunya/abdden-yemen-saldirisina-destek-1321695/>.

Republic of Bulgaria Ministry of Foreign Affairs Diplomatic Institute. "Saudi Foreign Policy: The Policy of Principles." Son erişim tarihi: 10 Aralık 2017. <http://bdi.mfa.government.bg/download/algamdi.pdf>.

Sabah. "Katar'a Büyük Şok... 7 Ülke İlişkileri Kesti, İlk Açıklama." Son erişim tarihi: 1 Aralık 2017. <https://www.sabah.com.tr/dunya/2017/06/05/katara-buyuk-sok-7-ulke-iliskileri-kesti-ilk-aciklama>.

Sputnik. "Suudi Veliht Prensi: İlimli İslam'a Dönüyoruz." Son erişim tarihi: 10 Aralık 2017. <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201710241030727863-suudi-veliaht-prens-ilimli-islam/>.

Sputnik. "Husiler Suudi Hamlesini Boşa Çıkardı Veliht Prens Tehlikeli Bir Süreç İçinde." Son erişim tarihi: 15 Aralık 2017. https://tr.sputniknews.com/ceyda_karan_ksen/201712041031277014-husiler-suudi-hamlesini-bosa-cikardi/.

Sputnik. "Yılanların Başları Üzerinde Dans Eden Salih'i Husiler Öldürdü." Son erişim tarihi: 15 Aralık 2017. <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201712041031250802-yilan-baslari-uzerinde-dans-eden-salihi-husiler-oldurdu/>.

Sputnik. "Suud Kralı'ndan Trump'a: Barış Planında Doğu Kudüs Filistin'in Başkenti Olarak Yer Almalı." Son erişim tarihi: 1 Ekim 2018. <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201807301034522659-suudi-krali-trump-uyari-baris-plani-dogu-kudus-filistin-baskenti/>.

Timeturk. “Suudi Arabistan’da Prens ve Alimlere Tutuklama.” Son erişim tarihi: 15 Aralık 2017. <https://www.timeturk.com/suudi-arabistan-damuhalif-prens-ve-alimlere-tutuklama/haber-721444>.

TRT Haber. “Suudi Arabistan’da 11 Prens ve Bazı Bakanlar Gözaltına Alındı.” Son erişim tarihi: 15 Aralık 2017. <http://www.trthaber.com/haber/dunya/suudi-arabistanda-11-prens-ve-bazi-bakanlar-gozaltina-alindi-340116.html>.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. “Suudi Arabistan’ın Siyasi Görünümü.” Son erişim tarihi: 15 Aralık 2017. <http://www.mfa.gov.tr/suudi-arabistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa>.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. “İİT Olağanüstü Zirvesi “Kudüs İçin Özgürlük” Konulu İstanbul Deklarasyonu.” Son erişim tarihi: 18 Aralık 2017. <http://www.mfa.gov.tr/iit-olaganustu-zirvesi-kudus-icin-ozgurluk-konulu-istanbul-deklarasyonu.tr.mfa>.

Yaşa, İsmail. Diriliş Postası. “Krallık Öncesi Temizlik.” Son erişim tarihi: 10 Aralık 2017. <http://dirilispostasi.com/a-7400-krallik-oncesi-temizlik.html>.